

VOOR WIE EN WAT VERANTWOORDELIJK?

Soms is het worstelen met de werkelijkheid. Zoveel plaatsen op deze wereld waar geen recht wordt gedaan, zoveel mensen voor wie dit leven geen leven is. En wat kan ik er aan doen? Eigenlijk niets. In plaats daarvan zit ik te klagen over die paar procent pensioen die ik straks moet inleveren. En dat het zulke moeilijke tijden zijn. Klopt dat wel? Is dat wat ik wil? Moet mijn leven kost wat kost gladjes verlopen om enigszins tevreden te kunnen zijn? En wat doe ik met wat ik zie gebeuren? Moet ik iets doen, kan ik eigenlijk wel iets doen?

Het zijn dit soort vragen waarmee de oude man uit het verhaal van Abel Herzberg zich bestookt voelt. Iedere morgen wordt hij wakker, bevangen door een zware wanhoop. De oude man heeft geen naam. Hij is, denk ik dan maar, ook niet per se een man; hij is een soort elkerlyc, ik zou het kunnen zijn, misschien jij ook wel. Een mens die terugkijkt op zijn leven en worstelt met de vraag of het allemaal goed was. Goed genoeg. Je kunt op een heleboel manieren kijken naar je leven. Je kunt nagenieten van de momenten dat het goed ging, dat er echt wat uit je handen kwam, dat je de handen van anderen op elkaar kreeg. Er zijn natuurlijk ook ogenblikken, dat het beter had gekund, anders had gemoeten; de droefheid om het gedane. En dan is er toch ook dat gevoel van onmacht. Heb ik daar te gemakkelijk aan toegegeven? Ben ik liever buitenstaander gebleven, zo'n krantenlezer, toeschouwer? Die van alles tot zich neemt, maar er verder niets mee doet dan het alleen maar heel afschuwelijk te vinden? En daarna de Bijbel uit de kast gehaald om te lezen over het visioen van recht en vrede, zodat ik de moed er in houd, zonder dat er erg veel verandert. En wat had ik dan nog meer kunnen of moeten doen?

De dichter Gabriël Smit beschrijft in 1968 een soortgelijk gevoel. In de nacht zit hij wakend aan zijn schrijftafel. In zijn hoofd draait de wereld voorbij, de namen die pijn doen. Hij noemt ze: Auschwitz, Dachau, Vietnam. Die namen, zo schrijft hij, gaan niet weg; maar ze zijn ook niet lastig, ze vragen niet, ze kijken alleen maar voor zich uit. Als ik opkijk, zo schrijft hij verder, zijn ze stilletjes weggegaan. Maar intussen hoor ik een jongen de ochtendkrant brengen waarin weer ontelbare andere namen staan.

Fragmenten van de werkelijkheid. Ik heb er weet van. Maar wat wil ik er mee en wat kan ik er mee? In hoeverre ben ik verantwoordelijk? En dat is niet alleen een vraag voor hen die terugkijken op hun leven, maar even goed voor hen die aan hun toekomst denken. Wat is verantwoord? Welke studie, welke baan? Een relatie, geloof ik daar echt in? Kinderen, is daar nog wel toekomst voor? Wanneer ben je laf, wanneer ben je een onverantwoordelijke waaghals? Zoveel reële vragen. Zo ontzettend weinig antwoorden.

In het verhaal van Abel Herzberg over de oude man is er sprake van een verrassende wending. De oude man wil zoiets als een laatste kans: iemand of iets dat op zijn ingrijpen wacht, hij wil nog een keer iets betekenen. Die mogelijkheid komt, als hij bezoek krijgt. Van een engel. De oude man die worstelt met zijn sterfelijkheid en zijn onmacht raakt in gesprek met een engel. Vanaf het begin, vanaf de schepping, heeft de engel geprobeerd de mensen bij te staan, goede raad in te fluisteren, chaos en wildernis te bestrijden, maar nooit is het goed gekomen. De engel zoekt troost bij de oude man. En vindt gehoor. Als de engel getroost weer weg is, is ook bij de oude man de wanhoop verdwenen. Hij is een naaste geweest voor de engel. En wat meer is: misschien heeft hij ontdekt dat hij op deze manier heel vaak in zijn leven naaste geweest. Hij heeft niet het leed van de wereld op zijn schouders gedragen, maar op heel veel momenten was hij er, luisterde hij, deed hij wat hij kon.

In die richting wijzen ook de woorden van Jezus Sirach, die in de Schrift als wijsheid gelden. Zoek niet wat te moeilijk voor je is, jaag niet na wat je krachten te boven gaat. Dus dat het

wijsheid is om de grenzen van je eigen mogelijkheden onder ogen te zien. Dat ik niet verantwoordelijk ben en kan zijn voor alles wat gebeurt. Maar waarvoor dan wel? Misschien kom ik verder met een woord als betrokkenheid. Dat ik me betrokken weet bij wat gebeurt, dichtbij, ver weg. Dat ik wil weten. Dat ik wil zien. Het is niet voor niets, dat het zien in de Schrift zo'n belangrijk woord is. Als er, waar en hoe ook ter wereld, ergens onrecht is, dan is het de Levende die ziet en weet. Het zien van de Levende maakt nog niet meteen een einde aan het onrecht. In de loop van de geschiedenis is dat de Levende vaak kwalijk genomen, dat hij het onrecht ziet, en toch laat gebeuren, het niet ongedaan maakt. Blijkbaar ligt dat niet in de macht van de Levende. Zowel recht als onrecht, ze worden gedaan door vrije mensen. Wat in de Schrift wel steeds gebeurt, is dat de Levende bij het zien van onrecht zich wendt tot mensen en ze roept: ga er wat van zeggen, ga er wat aan doen. En bij herhaling lezen we, dat ze dan gaan, aarzelend, met tegenzin, denken: ik ben daar niet geschikt voor, ik kan dat niet. Toch gegaan. Mozes, de profeten, Jezus van Nazareth. Zoveel namen. Mijn verantwoordelijkheid krijgt gestalte binnen de vrijheid die mij is gegeven. Ik ben op de wereld gekomen en sta op deze wereld als een vrij mens. Ik maak mijn eigen keuzen. Dat is niet altijd gemakkelijk. Er zijn ook momenten dat ik niet zo veel te kiezen heb. Maar gaandeweg probeer ik een balans te vinden tussen wat op me afkomt en wat er binnen mijn bereik en binnen mijn mogelijkheden ligt. Dat is niet de keuze van één ogenblik, dat duurt een leven lang. Zo kan ik groeien in het nemen van verantwoordelijkheid. Ik denk, dat Jezus van Nazareth dat bedoelt als hij steeds opnieuw mensen oproept om hun leven om te keren. Alsof hij zegt: blijf kijken, blijf je betrokken weten. Voor wat ik doe en wat ik niet doe ben ik uiteindelijk zelf verantwoordelijk. Dat is niet altijd eenvoudig. Waar liggen mijn mogelijkheden, waar liggen mijn grenzen? Dat is steeds de vraag. Dat is ook steeds de vraag die ik mezelf moet stellen. Maar het is niet zozeer een vraag die me confronteert met mijn machteloosheid, maar die me eerder aanspoort en wijst op mijn mogelijkheden. In elk geval om mensen en plekken te vinden, waar ik me kan voeden. Want ik kan dat ook niet helemaal in mijn eentje. Voor mij is het van betekenis, dat er, bijvoorbeeld in een huis als dit, mensen bij elkaar komen, die zich laven aan de woorden van de Schrift. Die zich daar door laten aanspreken, richting wijzen. Woorden die zeggen dat recht en bevrijding mogelijk is, dat we de moed niet op moeten geven, ook al heeft het vaak de schijn van het tegendeel. Woorden die de richting aanwijzen die ik, die wij kunnen gaan. Zo iedere keer opnieuw de blik proberen te scherpen. En zien wat kan en wat moet gedaan. Het brood dat we met elkaar breken en delen is er voor mij het teken van, dat ik me, op een of andere manier ook met jullie samen, verantwoordelijk wil weten. Dat ik met dat teken in de hand ook de machteloosheid voorbij kan gaan. Dat ik kan zeggen: hier ben ik. Ik heb geen andere handen dan de mijne. Maar ik hoop dat ze van aanpakken weten waar en wanneer dat nodig en mogelijk is.

Gerard Swüste

Gelezen uit: Abel J. Herzberg: De oude man en de engel Azriël, Querido 1981
Jezus Sirach 3, 18-24
Gabriël Smit: Op mijn woord, Ambo 1968